

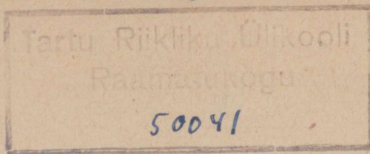
Dr. vet. A. Urras.

I

**Käsnað ehk soolatüütkað
lehma nisadel.**

II

**Weiste nakkaw eeskoja
katarr.**

Räsnad eht soolatüüfidad lehma nisadel.

Verrucae.

Räsnad eht soolatüüfidad lehma nisadel on väga lewinud haigus meie karjades, millisel on suur majanduslik tähtsus kui sagedasel udarapõletiku põhjusel ja raskuse tekitajal hea ja terve piima tootmisel. Nisade räsnad ei jäta mõju avaldamata lüpsmisel piima saastumisele mitmesuguste pisikutega, mis omakorda võivad takistada hea esimese fordi või ja juustu valmistamist. Ka suguloomade müügi korral on lehma udara ja nisade räsnad olnud takistuseks loomade müügiks näit. Wenemaale. Neil põhjustel on hädawajalik, et meie loomakaswatajad oleksid teadlikud nendest pahedest, mis on seoses weiste räsnadega ja ostaksid hoida ära räsnade tekkimist udaral ja nisadel ja ühtlasi ka rawida neid.

Räsnad eht soolatüüfidad on naha kaswajad, milliseid tuleb ette kõigil loomadel ja inimestel. Kõige tihedamine esinewad nad weistel, eriti noortel, kusjuures eelistatumaks kohaks on udar ja nisad.

Räsnade tekkimise põhjused

ei ole weel päris kindlad. On pandud tähele, et mustalt ja määrdunult peetud loomadel tuleb käsne ette tihedamine kui puhtalt peetud loomadel. Eriti soodustab räsnade tekkimist udaral ja nisadel wirtsane märg lehma ase. Etenäoliseks räsnade tekitajateks on pissitud — *Bacterium porri* —, kes asuwad määrdunud või wigastatud nahale ja paljunedes naha ülemises pinnakihis, tekitawad seal kohalikku ärritust, millele järgneb nahanäsuude liigkasw, s. o. käsne.

Räsni tuleb ette kõigil lehaosadel, kuid tihedamine seal, kus nahk on õrn, nagu peal, jalgade fiseküljel, filmade ümbruses jne. Kuid eriti tihti tuleb käsne ette udaral ja nisadel. Weistel tuleb käsne ette väga suurel arwul. Nende arw võib ulatada üle kogu

leha mitmesajani. Lehma udar ja nisad on mõnikord kaetud nagu tihedate peenikeste narmastega. Räsnaade suurus kõigub väikesest pähklist kuni suure rusikani, on weelgi suuremaid.

Oma väliskujult on räsnaad mitmesugused. Ühed neist on laia juurega ja madalad, teised ripuvad sõrdlemisi peenikese jalaga naha küljes, kolmandad on kobaralised. Lehma nisadel omavad räsnaad tihtheale erilise kaju — nad on peenikesed ja pikad nagu narmad. Räsnaad kasvavad harilikult aegamööda, mis on tingitud osalt välistemperatuurist. Talvel külmal ajal jääb räsna kasv seisma, kuna suvel soojal ajal kasvavad nad märksa kiiremini.

See on tingitud nahas asuwate weresoonte laienemisest soojusega, mille tõttu nahasse woolab kokku rohkem verd, mis foodustab räsnaade kasvu. Et räsnaad saavad tihti wigastada, siis muutuvad nad weristeks ja on kaetud märja mädase ja kangesti haisewa korraga. Eriti tihti saavad wigastada lüpsmisega udaral asuwad räsnaad. Jalgadel asuwad räsnaad võivad takistada liikumist, udaral — lüpsi. On neid suuremal arvul, siis võivad nad muutuda hädaohtlikuks looma üldterwise seisukorrale ja loom jääb lahjaks. On awaldatud arvamist, et räsnaad on päritavad, sest tuleb ette, et wastsündinud wafikatel ja wafadel on räsnaad küljes. **On forduwalt tehtud kindlaks, et weiste räsnaad on nakkawad inimestele, sest räsnaas nisadega lehmi lüpsstes lähewad tihti ka lüpsja käed räsna. Ra wõib see olla ümberpöördukt, et lüpsja kätelt räsnaad lähewad üle lehmanisadele ja et lüpsjad, lüpsstes räsnaas nisadega lehmi, kannawad räsnaad üle terwete nisadega lehmadele.**

Nähtawasti ei sünnita räsnaad loomadele sugugi walu. Minult lehma nisadel asuwad räsnaad takistawad lüpsmist ja rangide wõi sedelga all asuwad räsnaad teewad hobusele waewa.

Räsnaade rawimine.

Nagu iga haiguse ärahoidmine on kergem kui selle rawi, nõnda ka lugu udara räsnaadega. Tuleks kanda hoolt, et lehmade ase oleks puhast ja kuitu, et udar ja nisad oleksid puhtad ja kuitwad. Ra tuleks wälwata, et lüpsjate käed oleksid pestud ja puhtad enne lüpsma hakkamist. Kunagi ei tohiks pärast räsnaas nisadega lehma lüpsmist minna lüpsma teist lehma ilma käte pesemiseta. Wastasel korral wõib kogu

kari olla käsnas nisadega. Nende tingimuste täitmisel ei ole karta käsnade ilmumist udarale.

Mis puutub käsnade ravisse, siis **wõib neid kõige ferge-**
mini kaotada terawate peenikeste otstega kääribega maha-
lõikamise teel. Suuremate käsnade lõikamiseks võib muidugi kasu-
tada ka terawat nuga. **Ra käega wõi tangidega mahakeera-**
mist wõi pigistamist võib kasutada käsnade eemaldamiseks. Berejooks, mis käsnade lõikamisel harilik näht, ei ole kardetaw, waid jääb pea seisma. On aga käsna lõikamisest jäänud järele suur ja lai haaw, siis võib seda kohta põletada tulise rauaga, kuni werijooks jääb seisma. Käsnade mahalõikamisel, eriti nisadelt lüpsi-perioodil, peab olema süiski ettevaatlik ja ei tuleks asjata suuri haawu teha, sest need haawad wõiwad olla takistuseks lehmade lüpsmisel. **Ühtlasi wõiwad nad saada ka udara põletiku põh-**
justeks. Seepärast ongi parem udara ja nisade käsni lõigata maha lehma kinniolemise ajal.

Mujalt lehaosadelt on kõige hõlpsam käsni häwitada lõikuse wõi mahakeeramise teel. Mõnikord käsnad kaowad ka iseenesest, ilma rawimise ta.

Käsnade hävitamist võib wiia läbi hapetega, eriti *sulfuric acid* ja *salpeetrihappega*, põletamise teel, kuid see nõuab suurt hoolt ja pikemat aega. Enne happega määrimist tuleb käsni hästi puhastada kõntsast puhtaks ja siis kord wõi paar nädalas määrida üle happega. Happega määrimisel tuleb walwata, et ei wigastaks terwet nahka.

1) **Udara ja nisade käsnade rawimiseks võib soowitada 15% kollargooli salwi**, mis annab häid tagajärgi, kuid see salw on wõrdlemisi kallis. 15% kollargooli salwi on apteegis walmilt saadawal ja kümme grammi maksab 3 krooni 10 senti.

2) Kollargooli salwi asemel võib tarwitada 15% *Argentum Colloidale* salwi, mis on sama mõjuga, kuid hulga odavam. Kümme grammi 15% *Argentum Colloidale* salwi maksab 75 senti. Enne selle salwiga määrimist tulewad käsnad ja nende ümbrus puhastada ja pesta, puhta rätikuga kuuwatada ja siis kaks korda nädalas määrida. Kui udaral on käsni palju ja kõik nisad kaetud nendega, siis võib kuluda ühe udara rawimiseks umbes 50 grammi.

3) Peale selle mõjub weel päris hästi 10—25% *salitsüülhappe* salw; määrimist tuleks korrata paar-kolm korda nädalas. Enne määrimist tuleks käsnad puhastada kas benfiiniga wõi pesemise ja kuuwatamise teel.

4) Wäga hästi mõjub vähemate käsnade hävitamiseks järgmine segu :

Rp. Acid. acetic. glacial	1,0
Flor. sulfuris	20,0
Glycerini	50,0

Määrida nisa käsnadele paar korda nädalas.

5) Peale ülalmainitud käsnade ravimise viiside tarvitatakse nende raviks sisseantavaid arstirohtusid, mis annavad mõnikord häid tulemusi. Nii on ammust ajast soovitatud anda lehmadele, kellel on väga suurel hulgal käsnasid, paar-kolm korda päevas inglise mõrudat soola — Magnesium sulfuricum — 50 grammi, s. o. 2—3 supilusikatäit.

6) Prantslased soovitavad anda põletatud magneesiumi paar supilusika täit päevas.

7) Ka arseenikumi preparaadidel on hea mõju käsnade ravimiseks. Selleks kasutatakse Liquor. Kalii arsenicosi 150 grammi, millesest lahust antakse lehmale üks supilusikatäis päevas.

Inimeste käsnade ravimisel on annud häid tagajärgi arsenobenzoli ja salvarsaani süstimine tõmbsoontesse. Ka lehma käsnade raviks on kasutatud neid vahendeid väga heade tagajärgedega. Nowarsenobenzoli süstitakse lehmadele weresse 0,5—0,6 grammi kolm korda üheksapäevaliste vaheaegade järele, mille järele käsnad kuivavad ära ja kaovad.

Nagu siit selgub, on käsnade ravi küllaltki keeruline ja vajab tihthepeale loomaarsti abi, kuid salvidega määrimist võivad loomaoomanikud ise teostada. **Loomakasvataja peaulesanne seisab siiski loomade puhtuse eest hoolitsemises, mis hoiab ära nii mõnegi haiguse ja kahju.**

Weiste nakkaw eeskoja katarri.

Vaginitis infectiosa et granulosa.

Eeskoja katarriks nimetatakse igasugust limanaha äritust, põletikku eeskojas. Eeskoja katarri põhjusti võib olla mitmekesiseid. Sünnitusabiandmisel asjatundmatu poolt võivad tekkida eeskojas suuremad või vähemad wigastused, mis võivad olla eeskoja põletiku põhjuseks. Ka paaritamisel võib juhtuda wigastusi. Pärastmist eht puhastuse siisejäamine võib tekitada eeskoja katarri. Kuid enamasti on eeskoja katarri põhjuseks eeskoja saastumine pifikutega. Ta on siis nakkushaigus.

Weiste nakkawa eeskoja katarri

tekitajaks on eriline pifit — *Streptococcus vaginitis bovis*. See pifit leidub nakkawa eeskoja katarri korral nõres ja mädarakkudes, mis jookseb wälisest suguosadest eeskoja limanaha ärituse, põletiku tõttu, ja loodekoti muutunud kihtides.

Haiguse edasiandmine võib sündida sugupullide kaudu, kuid ka otsekohe lehmalt lehmale, kes seisawad ühes tallis. Samuti võitwad loomatalitajad ja rändawad loomadega kauplejad kanda edasi haiguse idud. Haiguse idud hakkawad paljunema eeskojas ja tungiwad läbi emakoja kaela emakotta ja sünnitawad loomade juures nurisünnitust ja edaspidist abstraksjäämist. Haiguse peitaste eht inkubatsiooniaeg kestab 5—6 päewa.

Haiguse tunnused

ei pruugi olla igakord nii suured, et nad oleksid wälispidi tähelepan dawad, **ainult lehmad ei jää enam tiineks**. Kui siis hakata ligemalt waatama järele lehma suguosad, siis selgub, et meil on tegemist nakkawa eeskoja katarriaga. Harilikult hakkab haigus sellega peale, et wälised suguosad on pisut pundunud üles, nende limanahk lööb punetama ja hakkab töötama wälja mäda segust kollakat nõret. Suguosade wäliste äärte ümber ära kui wades sünnitab nõre pruunika korba. **Rõige iseloomulikumaks tundemärgiks on aga pifitesed nõõpnõelapea suurused ja suuremad punakad sõlmekesed eht mügerikud limanaha peal,**

mida võib näha filmaga ja võib tunda katsudes sõrmega limanahka. Looma üldine terwislik seisukord ja enesetunne on harilikult rikkumata, palawikku ega söögisu kahanemist pole märgata. Kirjeldatud tundemärgid hakkavad 3—4 nädala pärast wähenema ja haigus muutub ilma arstimata pikalaseks. Nõre wäljajooks kaob ära, limanaha põletiku tundemärgid wähenewad. Limanahk, mis enne oli punakas, muutub kollakaks. Sõlmekesed muutuwad nagu läbipaistwaks-kollakaks ja nende ümber puudub punaseks pundunud wall. Sel kujul võib haigus nädalate ja kuude wiisi kesta edasi. Noored lehmad on taudi wastu palju tundelikumad kui wanemad loomad.

Majapidamises, kus tuleb ette see haigus, jääwad enamasti kõik lehmad haigeks. Et mõnel loomal tuleb ette nurisünnitust selle haiguse tõttu ja et wäga paljud jääwad ahtraks, sünnitab nakkaw eeskoja katarr karjakaswatajatele suurt majanduslikku kahju. Tuleb ette, et kogu talu kari jääb forraga ahtraks. Kui weel arwata juure haigete loomade lahjaksjäämine ja piimaanni wähenemine, siis võib selle taudi läbi tekkinud majanduslik kahju õige kõrgele tõusta, ta võib tõusta nii suureks, ei tulutoow piimakarja pidamine muutub kahjulikuks ettewõtteks ja seepärast peab algama selle nakkawa haiguse wastu tõsist wõitlust.

Haiguse tõrje ja arstimine.

Majapidamised, kus tuleb ette see haigus, peaks seisma loomaarsti walwe all. Eriti peaks seisma loomaarsti walwe all sugupullid, kes on määratud mitme majapidamise lehmade paaritamiseks, nagu sugupullide ühingute omad jne., sest just üldiselt tunnustatud heade andmetega sugupullid wõiwad olla selle haiguse lewitajateks. Nii oleks esimeseks ülesandeks walwata selle järele, et ei toodaks seda haigust paaritamise teel oma karja hulka. Teiseks haiguse lewimise kohaks wõiwad olla ühistarjamaad, karjakoplid, riigimetsad jne., kus mitme majapidamise loomad wõiwad otsese kokkupuutumise teel anda haigust üksteisele edasi.

Arstimine ise peaks algama terwete weiste eraldamisega haigetest ja sellele järgnema lauda puhastamise ja desinfectsiooniga, siis suguosade, saba ja tagumiste jalgade pesemise ja desinfectseerimisega, kasutades selleks wastawaid lahuseid. Suguosadid võib pesta puhtaks mädast ja limast 1—2% leige soo-

daveega. Selle järele loputatakse suguosasid mõne desinfektseeriva lahuga, nagu näiteks lüsooli, kreoliini 1%, batfilloli 2% lahuga. Nakkaw eeskoja katarri ravimiseks on soovitatud lõpmata palju wahendeid, kuid selle haiguse ravimisel ei mängi nii tähtsat osa mitte rohuwalik, waid rohu wahendite tarwitamise kindel kord ja süsteem. Weiste ja lauda puhastamist ja desinfekttsiooni tuleb korrata haiguse ravimise algul vähemalt kord nädalas, kuid suguosade loputamist mainitud lahudega esimesel nädalal kord päewas, teisel nädalal üle päewiti, kolmandal — üle kahe nädala jne. Desinfektseerivate wedelikkude asemel on tihti peale parem tarwitada suguosade fiskewõidmiseks salwe wõi küünlaid. Saltwidesst wõib soovitada batfillooli, ichthyoli, thigenooli, joodi jne. jaltwi. Küünlaid järgmise koosseisuga:

Rp. Bacillol	20,0
Cer. flav.	40,0
Ol. Cacao	80,0
Tinct. Opii	5,0

M f. bacilli long. 15 cm. grassitud 2 cm. 10 päewa jargimööda üks küünal, 10 päewa pärast 2 korda nädalas üks küünal. Ra sugupulli peab arstitama samuti. Enne rohtude tarwitamist peab tal aga suguliikme tupe otsast hoolsasti lõitama ära karnad ja siis kõik kõhualune, eriti aga suguliikme wäline ümbrus pesema puhtaks leige wee ja seebiga ja siis alles loputada ülalmainitud rohtudega suguliikme tuppe kummipritsi abil.

Et arstimine pikaldane ja tülikas, siis nõuab selle läbiwiimine kuni loomade terweksaamiseni suurt kannatust, hoolt ja waewa ning ka aineliselt kulu. Tuleb pidada silmas, et sügawaid suguosade loputusi suudab teostada ainult tarwiliste eelteadmistega isik, siis selgumad weelgi suuremad raskused haiguse põhjalikuks wäljaarstimiseks. Poolsik rawi ei anna aga kindlaid tulemusi ja haigus wõib korduda.

Haiguse ravimise ajal peab teostatama lautade ja ruumide puhustamist ja desinfekttsiooni, sest muidu ei anna arstimine kindlaid tulemusi. Laudast tuleks wedada wälja sõnnik. Sõimed, künad, seinad, waheseinad jne. pesta puhtaks tulise pesusooda wee 2—5% lahuga ja selle järele pritsida lauda lagi, seinad, põrand ja fiske-seade üle lubjapiimaga, milleks kasutada 1 osa wärskelt kustutatud lupja ja 4 osa wett.